

'Ο ΙΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν

Παν. Δ. Παπαδημητρίου, α' ἔκδοσις, 3/4/2022

Ὁ ΙΘ' (19ος) Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας¹ (364) εἶναι σημαντικὸς διότι μᾶς δίνει πληροφορίες γιὰ τὶς Εὐχὲς τῆς Λειτουργίας. Ἐπειδὴ δέ, ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὴν Δ', ἀπὸ τὴν Ζ', καὶ ὁρισμένως ἀπὸ τὴν ΣΤ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἔχει «οἰκουμενικὴν δύναμιν»². Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ «Λειτουργικὴ» χρονικὴ ἔκτασις αὐτοῦ τοῦ Κανόνο, βάσει τῶν Συνόδων ποὺ τὸν ἐπικύρωσαν, εἶναι τοῦλάχιστον ἀπὸ (ἐνωρίτερον τοῦ) 364 ἕως τοῦ 787 καὶ ἀργότερον, καὶ ἀσφαλῶς ἀντιστοιχεῖ στὴν οἰκουμενικὴ λειτουργικὴν πράξιν τῆς Ἐκκλησίας, τοῦλάχιστον σὲ αὐτὴν τὴν χρονικὴν ἔκτασιν³, ἀλλὰ καὶ μέχρι τὶς ἡμέρες μας λόγῳ τῆς οἰκουμενικῆς αὐτοῦ ἰσχύος.

Ὁ ΙΘ' (19ος) Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Περὶ τοῦ δεῖν ἴδια πρῶτον, μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι, καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς κατηχουμένους, τῶν ἐν μετανοίᾳ τὴν εὐχὴν γίνεσθαι καὶ τούτων προσελθόντων ὑπὸ χεῖρα καὶ ὑποχωρησάντων, οὕτω τῶν πιστῶν τὰς εὐχὰς γίνεσθαι τρεῖς, μίαν μὲν τὴν πρώτην διὰ σιωπῆς, τὴν δὲ δευτέραν καὶ τρίτην, διὰ προσφωνήσεως πληροῦσθαι· εἴθ' οὕτω τὴν εἰρήνην δίδοσθαι. Καὶ μετὰ τὸ τοὺς πρεσβυτέρους δοῦναι τῷ ἐπισκόπῳ τὴν εἰρήνην, τότε τοὺς λαϊκοὺς τὴν εἰρήνην δίδοναι, καὶ οὕτω τὴν ἀγίαν προσφορὰν ἐπιτελεῖσθαι· καὶ μόνοις ἐξὸν εἶναι τοῖς ἱερατικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ κοινωνεῖν».

Στὸ παρὸν ἄρθρο μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἐξήγησις τῆς φράσεως: «τῶν πιστῶν τὰς εὐχὰς γίνεσθαι τρεῖς, μίαν μὲν τὴν πρώτην διὰ σιωπῆς, τὴν δὲ δευτέραν καὶ τρίτην, διὰ προσφωνήσεως πληροῦσθαι».

¹ Ἡ ἀγία καὶ τοπικὴ Σύνοδος, ἡ ἐν Λαοδικείᾳ τῇ Μητροπόλει τῆς Πακατικῆς Φρυγίας συγκροτηθεῖσα, γέγονε κατὰ τοὺς περισσοτέρους, ἐν ἔτει 364. Πολλοὶ δὲ Πατέρες ἐν αὐτῇ συνελθόντες ἀπὸ διαφόρων ἐπαρχίας τῆς Ἀσιανῆς, τοὺς παρόντας Κανόνας ἐξέδωκαν, ἀναγκαίους ὄντας πρὸς τὴν τῆς Ἐκκλησίας εὐταξίαν καὶ κατάστασιν, οἵτινες ἐπικυροῦνται ἀορίστως μὲν ἀπὸ τὸν α' Κανόνα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451), καὶ τὸν α' τῆς Ζ' (787), ὁρισμένως δὲ ἀπὸ τὸν β' Κανόνα τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (680), καὶ διὰ τῆς ἐπικυρώσεως ταύτης Οἰκουμενικὴν τρόπον τινὰ ἀναλαμβάνουσι δύναμιν.

² Πηδάλιον, ἐν Ἀθήναις 1886, σ. 342.

³ Θὰ δοῦμε ἀργότερα ὅτι ἡ λειτουργικὴ πράξις τῆς Λαοδικείας ἀκολουθεῖται μέχρι σήμερα.

Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ἐρμηνεύει ὡς ἐξῆς· «νὰ γίνωνται τρεῖς εὐχαὶ τῶν πιστῶν, ἡ μία μὲν μυστικῶς, ἡ δὲ ἄλλαις δύο ἐκφώνως (τώρα δὲ δύο μόνον εὐχαὶ λέγονται τῶν πιστῶν, καὶ αὐταὶ μυστικῶς, ὡς φαίνεται ἐν ταῖς λειτουργίαις τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Βασιλείου)»⁴.

Ὁ καθηγητὴς Γ. Ν. Φίλιας⁵ ἐρμηνεύει ὡς ἐξῆς· «ἡ πρώτη διαβάζεται διὰ σιωπῆς, οἱ δὲ ἄλλες δύο «πληροῦνται» διὰ προσφωνήσεως. Πρόκειται, προφανῶς, γιὰ εὐχὴ τοῦ ἱερέως ποὺ ἀκολουθεῖται ἀπὸ δύο ἐκτενεῖς διακονικὲς αἰτήσεις, ἡ δὲ διάκριση ποὺ εἰσάγεται μὲ τὸν κανόνα ἔγκειται στὴ μυστικὴ μὲν ἀνάγνωση τῆς πρώτης εὐχῆς, εἰς ἐπήκοον δὲ ἀνάγνωση τῶν δύο ἐπόμενων».

Εἶναι ὁμῶς σωστὲς οἱ παραπάνω ἐρμηνείες στὴν ἐπίμαχη φράση; Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ἀγίου Νικοδήμου δὲν εἶναι σωστή. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ καθηγητοῦ εἶναι σωστή, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀρκετὰ σαφῆς, κατὰ τὴν γνώμη μας. Ἡ ἀσάφεια εἶναι, ὅτι ἀφοῦ οἱ ἐπόμενες δύο Εὐχὲς εἶναι Διακονικὲς αἰτήσεις, δὲν χρειάζεται (κατὰ τὴν γνώμη μας) τό «εἰς ἐπήκοον δὲ ἀνάγνωσιν τῶν δύο ἐπομένων», τὸ ὁποῖον μᾶλλον σύγχυση προκαλεῖ (παραπέμποντας φρασεολογικὰ εἰς Εὐχὴν Ἱερέως).

Ἄς δοῦμε παρακάτω δύο στοιχεῖα τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς βοηθήσουν στὴν ἀνάλυση καὶ κατανόηση τῆς ἐπίμαχης φράσεως τοῦ Κανόνος:

Α. Εὐχὲς δὲν λέγονταν (λέγονται) μόνον οἱ Λειτουργικὲς Εὐχὲς τῶν Ἱερέων.

Παλαιότερον, καὶ στὴν ἀρχαῖα Ἐκκλησία, Εὐχὲς δὲν λέγονταν μόνον οἱ Λειτουργικὲς Εὐχὲς τοῦ Ἱερέως, ἀλλὰ Εὐχὲς λέγονταν καὶ οἱ Συναπτές, Δεήσεις (Διακονικά) ὑπὸ τοῦ Διακόνου.

«Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ [...]. [...] τῶν ἄνω Εὐχῶν λεγομένων, ὁ Ἱερεὺς λέγει **Μυστικῶς τὴν Εὐχήν**»⁶.

Αὐτὲς εἶναι αἱ τοῦ πλήθους Εὐχαὶ ποὺ λέγει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Ἀπατᾷς σαυτὸν ἄνθρωπε· εὕξασθαι μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκίας δυνατόν, οὕτω δὲ εὕξασθαι ὡς ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀδύνατον, ὅπου Πατέρων πλήθος τοσοῦτον, ὅπου βοή πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοθυμαδὸν ἀναπέμπεται. Οὐχ οὕτως εἰσακούη κατὰ σαυτὸν τὸν Δεσπότην παρακαλῶν, ὡς μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν σῶν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐστὶ τι πλεον, οἶον ἡ ὁμόνοια καὶ ἡ συμφωνία, καὶ τῆς ἀγάπης ὁ σύνδεσμος, καὶ αἱ τῶν ἱερέων εὐχαί. Διὰ γὰρ τοῦτο

⁴ Πηδάλιον, ἐν Αθήναις 1886, σ. 348.

⁵ Γ.Ν. Φίλιας, Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν..., ἐκδ. Μ. Π. Γρηγόρης, 1996, σ. 39-40.

⁶ Ἱεροτελεστικὸν Τεῦχος (Ἡ Θ. Λειτουργία), κατ'ἐγκρισιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἡρμηνευμένον ὑπὸ ἀρχιμ. Ἱερωνύμου Βογιατσῆ, ἐκδ. Ἄνδρ. Β. Πάσχα, 7η, 1923, σ. 116.

οἱ ἱερεῖς προεστήκασιν, ἵνα αἱ τοῦ πλήθους Εὐχαὶ⁷ ἀσθενέστεραι οὔσαι, τῶν δυνατωτέρων τούτων ἐπιλαβόμεναι, ὁμοῦ συνανέλθωσιν αὐταῖς εἰς τὸν οὐρανόν»⁸.

Β. Ἡ Προσφώνησις, ποὺ ἀναφέρει ὁ Κανὼν, δὲν ἐρμηνεύεται ὡς ἔκφωνη ἀνάγνωσις, ἢ ὡς εἰς ἐπήκοον ἀνάγνωσις Εὐχῆς ὑπὸ τοῦ Ἱερέως.

Στὴν ἀρχαῖα Ἐκκλησία, ὁ ὅρος Προσφώνησις εἶχε μιὰ ἰδιαίτερη σημασία. Προσφώνησις οὐσιαστικὰ λέγονταν οἱ καθεαυτὲς Εὐχὲς τοῦ Λαοῦ (Πιστῶν, Κατηχομένων, Μετανοούντων, Κεκοιμημένων, κλπ.), καὶ εἶναι οἱ Συναπτὲς καὶ Δεήσεις (τὰ Διακονικά).

Προσφώνησις = ἡ ὑπὸ τοῦ Διακόνου πρόσκλησις τοῦ Λαοῦ (τοῦ Ἱεροψάλτου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Λαοῦ) διὰ Προσευχὴν⁹, μέσῳ τῶν Συναπτῶν καὶ Δεήσεων.

Μάλιστα αὐτὲς οἱ Εὐχὲς (Προσφωνήσεις) ἐλέγοντο ἀρχικὰ «χῦμα» (συνεχόμενα) ἀπὸ τὸν Διάκονο (καὶ ὄχι διακεκομμένα κάθε πρόταση), καὶ ὁ λαὸς **μυστικῶς** (βλ. ὑποσ. 10 καὶ 11), **νοερῶς**, «κατὰ διάνοιαν», ἔλεγε τό Κύριε ἐλέησον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἡ θεία λειτουργία, ἐν ἣ προσφώνησις ὑπὲρ τῶν κατηχομένων (2).

Εὐξασθε, οἱ κατηχομένοι. Καὶ πάντες οἱ πιστοὶ κατὰ διάνοιαν ὑπὲρ αὐτῶν προσευχέσθωσαν, λέγοντες· Κύριε ἐλέησον. Διακονεῖτω δὲ ὑπὲρ αὐτῶν, λέγων· Ὑπὲρ τῶν κατηχομένων πάντες (3) τὴν Θεὸν παρακαλέσωμεν, ἵνα ὁ ἀγαθὸς, φιλόφρων, εὐμενῶς εἰς-

⁷ Σὲ μεγαλύτερη βάση βέβαια, Εὐχαὶ τοῦ πλήθους εἶναι: i) τὰ λόγια τῶν Ἱεροψαλτῶν, καὶ οἱ Συναπτὲς, οἱ Δεήσεις ποὺ ἐκφωνοῦνται ἀπὸ τὸν Διάκονο, καὶ τὴν ἀπόκριση δίνουν οἱ Ἱεροψάλτες ἐπ' ὀνόματι τοῦ λαοῦ, καὶ ii) τὰ ἴδια αἰτήματα ἐκάστου τῶν Πιστῶν, ἃ **μυστικῶς** (μὴ εἰς ἐπήκοον) αἰτοῦνται, πρβλ. Ἀγίου Νικολάου Καβάσιλα, «ἵνα ὧν ἕκαστος ἰδίᾳ αἰτεῖται» [PG 150, 401].

⁸ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, [PG 48,725].

⁹ **Εὐαγγελινὸς Ἀποστολίδης** (Σοφοκλῆς) [*Evangelinus Apostolides Sophocles*], A Glossary of Later and Byzantine Greek, London 1860, σ. 495. —Memoirs of the American Academy of Arts and Sciences, Vol. VII, 1860, σ. 495. —Ὁ Εὐαγγελινὸς Ἀποστολίδης (Σοφοκλῆς) (1807-1883) ὑπῆρξε διαπρεπὴς Ἑλληνας λόγιος τοῦ 19ου αἰῶνος, λεξικογράφος καὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἑλληνες καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου Χάρβαρντ. Γεννήθηκε στὴν Τσαγκαράδα Μαγνησίας, ἐμαθήτευσε στὴν Ἑλληνικὴ Σχολὴ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ (ὅπου καὶ φυσικὰ ἐρχόταν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν πλούσια Βιβλιοθήκη της), δίπλα στὸν θεῖο του Ἱερομόναχο Κωνστάντιο, μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ὁποίου διετέλεσε μαθητὴς τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ. Ἀργότερον, περὶ τὸ 1828 ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Προσφώνησις ὑπὲρ τῶν πιστῶν.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐσταθείας τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἁγίων καὶ ἀναφαίρετον τὴν ἑαυτοῦ εἰρήνην ἡμῖν παράσχοιτο, ἵνα ἐν πληροφορίᾳ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀρετῆς διατελοῦντας ἡμᾶς συντηρήσῃ· ὑπὲρ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐπὶ περάτων ἕως περάτων δεηθῶμεν· ὅπως ὁ Κύριος

Παραδείγματα «Εὐχῶν διὰ Προσφωνήσεως»:

α). «Ἡ Θεία Λειτουργία, ἐν ἣ **προσφώνησις ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων. Εὐξασθε, οἱ κατηχούμενοι**¹⁰. Καὶ πάντες οἱ πιστοὶ κατὰ διάνοιαν¹¹ ὑπὲρ αὐτῶν προσευχέσθωσαν, λέγοντες· Κύριε ἐλέησον, κλπ.»¹².

¹⁰ Ἐκφώνως νὰ προσευχηθοῦν οἱ Κατηχούμενοι; Ὁχι, φυσικά. Ἀλλὰ πῶς; Ἐννοεῖται, **μυστικῶς, κατὰ διάνοιαν**, εἰσελθόντες εἰς τὸ ταμιεῖον τῆς καρδίας τους, καὶ κλείοντες τὴν θύραν τῶν περισπασμῶν, τῶν κοσμικῶν φροντίδων, καὶ τῶν ματαίων λογισμῶν, ἀλλιῶς θὰ γίνῃ χάβρα Ἰουδαίων, καὶ ἂν ἔχουν τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπαρεσκείας καὶ ἐπιδείξεως, μείζονα κατάκρισιν τῶν ὑποκριτῶν θέλουν λάβει.

¹¹ ἦτοι **μυστικῶς** (δηλ. **ἀπὸ μέσα τους, νοερῶς**) νὰ ποῦν τὸ Κύριε ἐλέησον οἱ πιστοί. Παρακάτω, λέγει «Ἐφ' ἐκάστῳ δὲ τούτων ὧν ὁ διάκονος προσφωνεῖ, ὡς **προεῖπομεν**, λεγέτω ὁ λαός· Κύριε ἐλέησον· καὶ πρὸ πάντων τὰ παιδία», [PG 1, 1077]. Ἐννοεῖται ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ Κύριε ἐλέησον «ὡς προεῖπομεν» εἶναι **κατὰ διάνοιαν** (μυστικῶς) ὡς ἀνεφέρθη στὴν ἀρχή, καὶ δὲν χρειάζεται νὰ ἐπεξηγηταῖ συνεχῶς (ἦταν τότε **βίωμα τοῦ λαοῦ**). —Προστεθήτω τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων: «ἐστῶτος παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ προσευχομένου ἡσύχως». [PG 1, 737], καὶ τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος: «καὶ ἡμεῖς οὖν ἐν ὁμονοίᾳ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναχθέντες, τῇ συνειδήσει ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος βοήσωμεν πρὸς Αὐτὸν ἐκτενῶς, εἰς τὸ μετόχους ἡμᾶς γενέσθαι τῶν μεγάλων καὶ ἐνδόξων ἐπαγγελιῶν Αὐτοῦ», [PG 1, 277]. —Ἀπὸ τὸ Κοντάκιον τοῦ Ὁρθοῦ τῆς Μ. Τετάρτης: «ἀλλὰ **σιγῇ δεόμενος** προσπίπτω Σοι». —Προστεθήτω καὶ ἀπὸ τὴν Πρὸς Ῥωμαίους 14^η ὁμιλία τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου: «ἦν καὶ **Εὐχῆς χάρισμα**, [...]· καὶ ὁ τοῦτο ἔχων, ὑπὲρ τοῦ πλήθους παντὸς ἠύχετο». Ἀλλὰ πῶς ἠύχετο; «Ὁ γὰρ τοιαύτης καταξιωθεὶς χάριτος, ἐστὼς μετὰ πολλῆς τῆς κατανύξεως, **μετὰ πολλῶν τῶν στεναγμῶν τῶν κατὰ διάνοιαν τῷ Θεῷ προσπίπτων**, τὰ συμφέροντα πᾶσιν αἰτεῖ. Οὐ καὶ νῦν σύμβολόν ἐστιν ὁ διάκονος τὰς ὑπὲρ τοῦ δήμου ἀναφέρων Εὐχάς», [PG 60, 533]. —Καὶ ἐπίσης ἀπὸ τὸν Χρυσορρήμονα Ἅγιον: «Οὕτω καὶ Μωϋσῆς ἠύχετο· διὸ καὶ μηδὲν αὐτοῦ φθεγγομένου, φησὶν ὁ Θεός, Τί βοᾷς πρὸς με; Ἄνθρωποι μὲν γὰρ ταύτης μόνον ἐπακούουσι τῆς [ἐξωτερικευμένης] φωνῆς. ὁ δὲ Θεὸς πρὸ ταύτης τῶν ἐνδοθεν κραζόντων ἀκούει. [...]», [PG 54, 646]. —Ἐχοντες πάντοτε ὑπ' ὅψιν ὅτι «Πάντες μὲν εὐχόμεθα, ἀλλ' οὐ πάντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν γὰρ τοῦ σώματος ἐπὶ γῆς κειμένον, καὶ τοῦ στόματος εἰκὴ ληροῦντος, ἡ διάνοια πανταχοῦ τῆς οἰκίας [ἐκκλησίας] καὶ τῆς ἀγορᾶς περιέρχεται, πῶς ὁ τοιοῦτος δυνήσεται εἰπεῖν, ὅτι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἠύξατο; Ἐνώπιον γὰρ Κυρίου εὐχεται ὁ πάντοθεν ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν [νοῦν] συλλέγων, καὶ μηδὲν ἔχων κοινὸν πρὸς τὴν γῆν, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ὁ ἑαυτὸν μετοικίσας, καὶ πάντα ἀνθρώπινον λογισμὸν ἀπὸ τῆς ψυχῆς [νοῦ] ἐκβαλὼν· καθάπερ οὖν καὶ αὕτη ἡ γυνὴ ἐποίησε τότε· ὅλην γὰρ ἑαυτὴν συναγαγοῦσα, καὶ συντείνασα τὴν διάνοιαν, ἐκάλει τὸν Θεὸν μετ' ὀδυνωμένης ψυχῆς», [PG 54, 644].

¹² [PG 1, 1076].

β). «**Προσφώνησις** ὑπὲρ τῶν πιστῶν. Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐσταθείας τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν δεηθῶμεν, κλπ.»¹³.

γ). «**Προσφώνησις** ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων. Ὑπὲρ ἀναπαυσαμένων ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν ἡμῶν δεηθῶμεν, κλπ.»¹⁴.

Συνεπῶς ἐξάγεται τὸ ἐξῆς **συμπέρασμα**:

Ὁ ΙΘ' (19ος) Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364) δὲν ὁμιλεῖ καθόλου περὶ ἐκφώνου ἢ εἰς ἐπήκοον ἀνάγνωσιν Εὐχῆς ὑπὸ τῶν Ἱερέων, ἀλλὰ ὁμιλεῖ περὶ μυστικῶς^{15,16} (ἢτοι διὰ σιωπῆς) ἀναγινωσκομένης τῆς (πρώτης) Εὐχῆς ὑπὸ τοῦ Ἱερέως. Ἡ δεύτερη, καὶ ἡ τρίτη Εὐχή ποὺ ἀναφέρει εἶναι ὡς ἐξηγήσαμε, Προσφωνήσεις¹⁷, Διακονικά.

— Ἴσως ἐπεταί ὅτι ἡ Εὐχή τοῦ Ἱερέως λέγεται μυστικῶς (διὰ σιωπῆς) καὶ ἐκ παραλλήλου^{16,18} πρὸς τὶς Διακονικὰς αἰτήσεις, ὅπως ἰσχύει καὶ μέχρι στὶς ἡμέρες μας.

¹³ [PG 1, 1085].

¹⁴ [PG 1, 1144].

¹⁵ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (+96): «τὰ τῆς μυστικῆς τῆς παρ' ἡμῖν ἱερουργίας μυστήρια», [PG 4, 564]. — Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (329-390): «Μυστικῶς τὰ μυστικὰ φθέγγεσθαι, καὶ ἁγίως τὰ ἅγια, καὶ μὴ ρίπτειν εἰς βεβήλους ἀκοὰς τὰ μὴ ἔκφορα» [PG 36, 17]. — Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (347-407): «Μυστήρια καὶ λέγεται, καὶ ἔστιν· ἐνθα δὲ μυστήρια, πολλὴ σιγή», [PG 49, 372], καὶ «ὅταν ἐστήκη πρὸ τῆς τραπέζης ὁ ἱερεὺς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανόν, καλῶν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἄψασθαι τῶν προκειμένων, πολλὴ ἡσυχία, πολλὴ σιγή», [PG 49, 397-398]. — Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας (370-431): «προσκομισθῆσεται δὲ πρὸς ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστός, μυστικῶς ἱεουργοῦμενος ἐν ταῖς ἁγίαις σκηναῖς», [PG 68, 708]. — Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής (580-662): «τῆς μυστικῆς ἱερουργίας», [PG 91, 696]. — Ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός (ἐπ. Ἐφέσου) (1392-1444): «ἐν αὐτοῖς [τοῖς ναοῖς] τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων, ἐν οἷς ἡ μυστικὴ καὶ ἀναίμακτος ἱερουργία τελεῖται, ὅπου παρακύψαι ἐπιθυμοῦσιν Ἄγγελοι», [PG 160, 1165]. — Προστεθῆτω καὶ τὸ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων: «ἀντὶ θυσίας τῆς δι' αἱμάτων, λογικῆς καὶ ἀναίμακτον καὶ τὴν μυστικὴν, ἥτις εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου συμβόλων χάριν ἐπιτελεῖται, τοῦ Σώματος Αὐτοῦ καὶ τοῦ Αἵματος», [PG 1, 972]. — «Ταῦτα περὶ τῆς μυστικῆς λατρείας διατασσόμεθα ἡμεῖς οἱ Ἀπόστολοι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις, καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τοῖς διακόνους», [PG 1, 1113]. Πρβλ. «Πῶς ἐτέλεσε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν «θεῖαν Εὐχαριστίαν» εἰς τὸν Μυστικὸν Δείπνον, μυστικῶς ἢ εἰς ἐπήκοον».

¹⁶ Πρβλ. «Ὁ διάκονος· Ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε. Ὅσοι πιστοί, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τῆς ἁνωθεν εἰρήνης Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.... Ταῦτα δὲ λέγων ὁ διάκονος, βλέπει πρὸς τὸν ἱερέα καὶ **ἡνίκα καταλάβῃ ὅτι ἐπλήρωσεν ἐκεῖνος τὴν [Μυστικὴν] Εὐχὴν**, εὐθέως λέγει· Σοφία. Ὁ δὲ ἱερεὺς· Ὅτι πρέπει Σοὶ πᾶσα δόξα....», «Διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας 1334, Ἀγίου Φιλοθέου», V.480 [ΔΘΛ], Π. Δ. Παπαδημητρίου (πρόχειρον, 23/11/2020).

¹⁷ Προσφωνεῖ ὁ Διάκονος, ἀντιφωνεῖ ὁ Ἱεροψάλτης, ἢ παλαιότερον **κατὰ διάνοιαν** (ἀπὸ μέσα του, μυστικῶς) ἔλεγεν ὁ λαὸς τὸ Κύριε ἔλεησον, ὑποσ. 10 καὶ 11, καὶ [PG 1, 1077].

¹⁸ Πρβλ. «ἄρχεται δὲ ὁ δεύτερος [διάκονος] ἐν τῷ ἁμβωνί· Εὐξασθε, οἱ κατηχούμενοι, τῷ Κυρίῳ... τῷ Κυρίῳ κλίνετε. **Τούτων δὲ λεγομένων, ὁ Πατριάρχης λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην.** Εὐχή κατηχουμένων, πρὸ τῆς ἁγίας ἀναφοράς», «Ἄρχεται δὲ ὁ τρίτος [διάκονος]· Ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε, [...]. Ὅσοι πιστοί, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τῆς ἁνωθεν εἰρήνης Ὑπὲρ τῆς

(ἀπὸ τὸ μνημειώδες ἔργον τοῦ Εὐαγγελينوῦ Ἀποστολίδου⁹)

προσφωνέω, *to bid to pray*, said of the deacon. CONST.

ΑPOST. 8, 6, 2, et alibi. (See also κηρύσσω.)

προσφώνησις, εως, ἡ, (προσφωνέω) in the early church, *exhortation to prayer, the bidding prayer* said by the deacon. CONST. ΑPOST. 8, 37, 3 (titul.). (See also διακονικά under διακονικός.)

προσφωνητικός, ἡ, ὄν, (προσφωνέω) *usual in addressing*.

THEOPH. 238, 18 Προσφωνητικὸς λόγος, *an address*.

■

Σχετικά μας ἄρθρα (διαθέσιμα εἰς τὸ [Ἀναλόγιον](#)¹⁹, καὶ εἰς τὸ [Academia](#)²⁰):

1. «[Πῶς ἐτέλεσε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν «θείαν Εὐχαριστίαν» εἰς τὸν Μυστικὸν Δείπνον, μυστικῶς ἢ εἰς ἐπήκοον;](#)», Παν. Δ. Παπαδημητρίου 2/12/2020.
2. «[Τὰ τρία Ἀμήν \(Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν\) εἰς τὴν μυστικὴν στιγμήν τῆς εὐλογήσεως τοῦ Ἁγίου Ἄρτου καὶ τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου](#)», Παν. Δ. Παπαδημητρίου, 8/11/2020 (27/10/20).
3. «[Διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας 1334, Ἁγίου Φιλοθέου](#)», V.480 [ΔΘΛ], Π. Δ. Παπαδημητρίου (πρόχειρον, 23/11/2020).
4. «[Διάταξις τῆς Πατριαρχικῆς Λειτουργίας 1386 \(Ἁγία Σοφία\), παρὰ τοῦ πρωτονοταρίου τῆς Ἁγίας Σοφίας, διακ. Δημητρίου Γεμιστοῦ](#)», V.135 [ΔΘΛ], Π. Δ. Παπαδημητρίου (πρόχειρον, 22/11/2020).
5. «[Σύγχρονοι \(Ἅγιοι\) Γέροντες καὶ οἱ Μυστικὲς Εὐχές](#)», Παν. Δ. Παπαδημητρίου 8/2/2022.

εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, Ταῦτα δὲ λέγοντος τοῦ διακόνου, οἱ ἐν τῷ βήματι διάκονοι ὑφαπλοῦσι τὸ εἰλητόν. Ὁ δὲ Πατριάρχης λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην. Εὐχὴ πιστῶν α΄, μετὰ τὸ ἀπλωθῆναι τὸ εἰλητόν· Εὐχαριστοῦμέν Σοι, Κύριε, ... Τοῦ δὲ Πατριάρχου τὴν Εὐχὴν πληρώσαντος, νεύει τις τῶν ἐν τῷ Βήματι διακόνων τῷ ἐν τῷ ἄμβωνι διακόνῳ, καὶ εὐθὺς λέγει· Σοφία...», [Διάταξις τῆς Πατριαρχικῆς Λειτουργίας 1386 \(Ἁγία Σοφία\)](#), παρὰ τοῦ πρωτονοταρίου τῆς Ἁγίας Σοφίας, διακ. Δημητρίου Γεμιστοῦ», V.135 [ΔΘΛ], Π. Δ. Παπαδημητρίου (πρόχειρον, 22/11/2020).

¹⁹ <https://analogion.gr/typikon/liturgy-articles>.

²⁰ <https://independent.academia.edu/ΠΑΠ/Liturgical>.